

ΣΩΤΗΡΗΣ ΡΙΖΑΣ

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ (1940-1946)

Σκοπός αυτού του άρθρου είναι η εξέταση των παραγόντων που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση της βρετανικής πολιτικής για την Κύπρο κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής και οδήγησαν στην απόφαση της Βρετανικής Κυβέρνησης να διατηρήσει το αποικιακό καθεστώς στο νησί.

Η βασική υπόθεση της εργασίας είναι ότι η απόφαση αυτή ήταν αποτέλεσμα ενδογραφειοκρατικών ανταγωνισμών και διαφορετικών προσεγγίσεων του ζητήματος εκ μέρους των εμπλεκόμενων βρετανικών υπηρεσιών. Το Foreign Office εξέταζε ευνοϊκά την προοπτική της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα, με ταυτόχρονη διασφάλιση των βρετανικών στρατηγικών συμφερόντων. Το Colonial Office και το Βρετανικό Γενικό Επιτελείο επέμεναν όμως στη διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας, επικαλούμενα την ανάγκη διαφύλαξης της ακεραιότητας της Αυτοκρατορίας, την απαιτούμενη ευχέρεια επιλογών στο στρατιωτικό σχεδιασμό και τον κίνδυνο να περιέλθει το νησί υπό εχθρικό έλεγχο λόγω της πολιτικής αστάθειας στην Ελλάδα.

Όπως αποδείχθηκε, η πολιτική αυτή δεν ήταν μακροπρόθεσμα ρεαλιστική, καθώς αγνοούσε τη δυναμική του ανταποικιακού ρεύματος. Η Κύπρος απέτελεσε τελικά πεδίο ανταγωνισμού της Ελλάδας και της Τουρκίας, δοκίμαστηκε από τη διαμάχη των δύο νησιωτικών κοινοτήτων και απείλησε την ειρήνη και τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο.

Το Κυπριακό τέθηκε το Δεκέμβριο του 1940 με την πρωτοβουλία που ανέλαβε ο Τοποτηρητής του αρχιεπισκοπικού θρόνου της Κύπρου για το άνοιγμα καταλόγων Κυπρίων έθελοντών προς κατάταξη στον Έλληνικό στρατό. Η κλήση είχε βρει ανταπόκριση μεταξύ των Έλληνοκυπρίων, αφού σε διάστημα τεσσάρων εβδομάδων, από τις 12 Δεκεμβρίου 1940 έως τις 9 Ιανουαρίου 1941, είχαν εμφανιστεί 1200 έθελοντές. Παράλληλα η προσέλευση στο British Cyprus Regiment, που προωθούσαν οι βρετανικές αρχές είχε μειωθεί². Το Foreign

1. Το θέμα της εργασίας αυτής έχει θίξει περιληπτικά ο C. Woodhouse στο πλαίσιο ενός άρθρου του για τη Βρετανική όπτική στο Κυπριακό. Βλ. C. Woodhouse, "Cyprus. The British point of view" στο J. Koumoulides (έπιμ.), *Cyprus in Transition 1960-1985*, εκδ. Trigraph, Λονδίνο 1986, σσ. 85-87. Η εργασία βασίστηκε σε έγγραφα του Foreign Office τα οποία βρίσκονται μικροφωτογραφημένα στο Κέντρο Έρευνας της Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών.

2. The Governor of Cyprus προς Colonial Office, 9 Ιανουαρίου 1941, F.O. 371/29846, R 198.

Office απευθύνθηκε στην Έλληνική Κυβέρνηση ζητώντας την παρέμβασή της στον Τοποτηρητή για να σταματήσει τη διαδικασία στρατολογίας. Η Έλληνική Κυβέρνηση αποδέχθηκε το βρετανικό αίτημα και ο Έλληνας Πρόξενος πέτυχε να δεσμεύσει τον Τοποτηρητή ότι θα σταματούσε ή σχετική διαδικασία³.

Στην ίδια χρονική συγκυρία, ο Πρεσβευτής της Μ. Βρετανίας στην Αθήνα, πρότεινε στο Foreign Office την παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα με στόχο την εξασφάλιση της εϋγνωμοσύνης των Ελλήνων⁴. Η πρόταση αυτή απέτελεσε την αφορμή για μία πρώτη ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των διπλωματών του Βρετανικού Υπουργείου Έξωτερικων σχετικά με το μέλλον του νησιού. Ο Warner έβλεπε δύο δυνατότητες: είτε την ανάπτυξη της Κύπρου ως στρατιωτικής βάσης είτε την παραχώρησή της στην Ελλάδα με αντάλλαγμα τη μίσθωση του κόλπου της Σούδας στην Κρήτη. Προτιμούσε τη δεύτερη λύση γιατί η Σούδα ήταν εξαιρετο φυσικό λιμάνι και ο πληθυσμός φιλικός. Αντίθετα, η Κύπρος δεν προσέφερε φυσικά πλεονεκτήματα και οι Κύπριοι διέκειντο έχθρικά προς τη βρετανική αποικιακή διοίκηση⁵. Ο Bowker θεωρούσε ότι το βασικό εμπόδιο στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα αποτελούσε η Τουρκία ή όποια μπορούσε να θεμελιώσει τις αξιώσεις της με ιστορικά, στρατηγικά και εθνολογικά επιχειρήματα (τουρκική μειονότητα). Οι αξιώσεις αυτές θα μπορούσαν ίσως να αντιμετωπιστούν με την αποστρατικοποίηση του νησιού ή τη δημιουργία μίας τουρκικής στρατιωτικής βάσης, αργότερα εύρεται ώστε να συμπεριλάβει τον τουρκοκυπριακό πληθυσμό⁶. Ο Dixon πίστευε ότι ο αποφασιστικός παράγοντας ήταν ο στρατηγικός και ότι η τύχη του νησιού θα κρινόταν από τις βρετανικές στρατηγικές ανάγκες όπως αυτές θα προέκυπταν μετά το τέλος του πολέμου. Θεωρούσε όμως ότι από πολιτική άποψη η ένωση θα προκαλούσε την αντίδραση της Τουρκίας. Η τελευταία θα απαιτούσε πιθανότατα την επιστροφή της Κύπρου, εάν η Βρετανία παραδεχόταν ότι είχε εκλείψει ο λόγος για τον οποίο την κατέλαβε το 1878, δηλαδή η αποτροπή της ρωσικής επέκτασης εις βάρος της Τουρκίας. Εξάλλου, μετά το τέλος του πολέμου, οι Έλληνες θα έμεναν ικανοποιημένοι με την προσάρτηση της Δωδεκανήσου και θα εκμίσθωναν πρόθυμα και χωρίς αντάλλαγμα τον κόλπο της Σούδας στους Βρετανούς συμμάχους τους. Συνεπώς το ζήτημα δεν χρειαζόταν να τεθεί στο Υπουργείο Αποικιών. Η βρετανική θέση θα βελτιωνόταν αν η Κύπρος αναπτυσσόταν και δηλωνόταν μ' αυτό τον τρόπο ότι αποτελεί σημαντικό

3. F.O. προς Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1941, R 198, Palairet προς F.O., 14 Φεβρουαρίου 1941, R 1193, Palairet προς F.O., 28 Φεβρουαρίου 1941, R 1863, δ.π.

4. Palairet προς Nichols, 19 Δεκεμβρίου 1940, R 397, δ.π.

5. Warner, πρακτικό, 21 Ιανουαρίου 1941, δ.π.

6. Bowker, πρακτικό, 22 Ιανουαρίου 1941, δ.π.

τιμήμα της Αυτοκρατορίας⁷.

Από την πρώτη αυτή ανταλλαγή απόψεων προέκυπταν όρισμένα ενδιαφέροντα στοιχεία:

1. Παρά το γεγονός ότι η Κύπρος είχε μικρή στρατηγική αξία για τη Βρετανία και η ένωσή της με την Ελλάδα αντιμετωπιζόταν ως ένδεχόμενο, οι Βρετανοί διπλωμάτες δεν ήταν στο σύνολό τους ιδιαίτερα πρόθυμοι για την παραχώρησή της. Επίσης, δεν πίστευαν ότι θα αντιμετώπιζαν εκ μέρους της Ελλάδας ιδιαίτερα ισχυρή πίεση γι' αυτό το ζήτημα.

2. Υπολόγιζαν την τουρκική αντίδραση και αναζητούσαν τρόπους για την υπερνίκησή της στην περίπτωση που η ένωση με την Ελλάδα γινόταν πρακτική πολιτική λύση.

Τελικά αποφασίστηκε στις 27 Μαρτίου να ζητηθεί από το Royal Institut of International Affairs ή σύνταξη ενός υπομνήματος για την Κύπρο. Σύμφωνα με τις οδηγίες του επικεφαλής του Southern Department προς τον επικεφαλής του Ίνστιτούτου Καθηγητή Α. Τουνβι, κατά τη σύνταξη του υπομνήματος έπρεπε να ληφθεί υπόψη και η πιθανότητα να εγκατασταθούν στην Κύπρο βάσεις άλλων ενδιαφερομένων μερών⁸.

Ήδη όμως το ζήτημα της Κύπρου είχε πάρει από τις αρχές Μαρτίου επείγοντα χαρακτήρα, μετά το αίτημα που είχε υποβάλει ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Αλέξανδρος Κορυζής στον Υπουργό Εξωτερικών της Βρετανίας για την παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα σε αναγνώριση των πολεμικών υπηρεσιών που η τελευταία είχε προσφέρει⁹. Στο τέλος Μαρτίου ο Έλληνας Πρωθυπουργός επανέλαβε την πρότασή του, προβάλλοντας μάλιστα την ανάγκη να εξευρεθεί ελληνικό έδαφος για την εγκατάσταση του Βασιλιά και της Ελληνικής Κυβέρνησης σε περίπτωση κατάληψης της χώρας από το γερμανικό στρατό. Το αίτημα δεν αφορούσε πλέον το σύνολο του νησιού, αλλά ένα μικρό τμήμα του, ώστε ο Βασιλιάς και η Κυβέρνηση να βρίσκονται τυπικά σε ελληνικό έδαφος. Η τροποποίηση αυτή οφειλόταν σε παρέμβαση του Βασιλιά Γεωργίου, ο οποίος εξήγησε στον Πρεσβευτή των Ηνωμένων Πολιτειών ότι ζήτησε το μετριασμό του ελληνικού αιτήματος, γιατί εκτιμούσε ότι η Βρετανική Κυβέρνηση θα απέφευγε να δημιουργήσει δυσμενές προηγούμενο παραχωρώντας τμήμα της Αυτοκρατορίας της¹⁰. Η βρετανική απάντηση, στις 14 Απριλίου, ήταν όμως απορριπτική. Ιδιαίτερα αρνητική ήταν η στάση του Υπουργού

7. Dixon, πρακτικό, 31 Ιανουαρίου 1941, δ.π.

8. Nichols προς Τουνβι, 27 Μαρτίου 1941, δ.π.

9. Για το θέμα αυτό βλ. C. Svolopoulos, "Anglo- Hellenic talks on Cyprus during the axis campaign against Greece", *Balkan Studies*, τ. 23, αρ. 1, Θεσσαλονίκη, σσ. 200-204.

10. J. Iatrides (έπιμ.), *Ambassador Mac Veagh Reports . Greece 1933 - 1947*, Princeton University Press, 1980, σ. 338.

Ἀποικίων, ὁ ὁποῖος πίστευε ὅτι, ἐὰν παραχωρεῖτο καὶ τμῆμα ἔστω τοῦ νησιοῦ στοὺ βασιλιὰ τῆς Ἑλλάδας, ἡ θέση τοῦ κυβερνήτη τῆς Κύπρου θὰ γινόταν πολὺ δύσκολη¹¹.

Στις 17 Ἀπριλίου παραδόθηκε στοὺ Foreign Office τὸ υπόμνημα ποὺ εἶχε συντάξει στοὺ Royal Institut of International Affairs ὁ H. Beely, ἐπικεφαλῆς τῆς Research Sub- Committee on Political and Strategic Interests in the Eastern Mediterranean¹². Ὁ συντάκτης τοῦ ὑπομνήματος ἐκκινουσε ἀπὸ μία ἱστορικὴ ἀναδρομὴ τοῦ θέματος. Ἡ Βρετανία εἶχε καταλάβει τὸ νησί τὸ 1878, μετὰ ἀπὸ συμφωνία μὲ τὴν Ὀθωμανικὴ Κυβέρνηση μὲ στόχο:

1. Νὰ ἀποτρέψει ρωσικὴ κάθοδο στὴ Μεσοποταμία.

2. Νὰ προστατεύσει τὴν πρόσφατα κατασκευασμένη διώρυγα τοῦ Σουέζ.

3. Νὰ ἐπιτηρεῖ ἐπιτυχῶς τὴ σχεδιαζόμενη νὰ κατασκευαστεῖ μὲ βρετανικὰ κεφάλαια σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τῆς Βαγδάτης. Ἐν τούτοις, ὅπως παρατηρεῖται στοὺ υπόμνημα, ἡ Κύπρος δὲν εἶχε φανεῖ χρήσιμη μέχρι τὸ 1914, καθὼς δὲν πραγματοποιήθηκε καμία ρωσικὴ ἐπίθεση στὴν περιοχὴ, οἱ Βρετανοὶ κατέλαβαν τὴν Αἴγυπτο τὸ 1882 καὶ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τῆς Βαγδάτης κατασκευάστηκε τελικὰ μὲ γερμανικὰ κεφάλαια. Τὸ μόνο ποὺ ἀπέτρεψε τὴ βρετανικὴ ἀποχώρηση τὸ 1915 ἦταν ἡ ἀρνησιμὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης νὰ ἀποδεχθεῖ τὴν προσφορὰ τοῦ Λονδίνου γιὰ τὴν ἔνωση τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα, μὲ ἀντάλλαγμα τὴν εἰσοδὸς τῆς τελευταίας στὸν Πρῶτο Παγκόσμιον Πόλεμον. Ἡ Βρετανία διατήρησε τελικὰ τὴν Κύπρον μετὰ τὸ 1923, παρὰ τὴ μικρὴ στρατηγικὴ σημασίαν της γιὰ δύο λόγους:

1. Γιὰ νὰ μὴν περιέλθει σὲ ἐχθρικὴ πρὸς αὐτὴν δύναμη.

2. Γιατί, λόγω τῆς αὐξανόμενης σημασίας τῆς ἀεροπορίας, ἤθελε νὰ τὴν ἔχει διαθέσιμη σὲ περίπτωσιν ἀνάγκης γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀεροπορικῶν βάσεων.

Στὴ συνέχεια, τὸ ἔγγραφο διευκρίνιζε δύο νομικὰ ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴ βρετανικὴ κυριαρχία στοὺ νησί. Τὸ πρῶτο ἀφοροῦσε τὴν ἀναγνώρισί της ἀπὸ τὴν Τουρκία μὲ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης τὸ 1923 καὶ τὸ δεύτερο τὴ γαλλοβρετανικὴ συμφωνία τοῦ 1920, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Βρετανία δὲν μπορούσε νὰ παραχωρήσῃ τὴν Κύπρον σὲ ἄλλο κράτος χωρὶς τὴ γαλλικὴ συναίνεση.

Ὡς πρὸς τίς πολιτικὲς προτιμήσεις τῶν κατοίκων, ὁ Beely παρατηροῦσε ὅτι τὸ ἐνωτικὸ αἶτημα ἦταν ἰσχυρὸ μεταξὺ τῶν δασκάλων, τῶν κληρικῶν, τῶν νομικῶν καὶ γενικότερα τῶν κατοίκων τῶν πόλεων. Παράλληλα ὁμως διέβλεπε πρόοδο τοῦ ἐνωτικοῦ αἰτήματος καὶ στὴν ὑπαιθρο. Ἐπισήμανε ὁμως ὅτι οἱ Τουρκοκύπριοι ἦταν ἱκανοποιημένοι μὲ τὸ βρετανικὸ καθεστῶς καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσαν τὴν ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα.

11. Svolopoulos, ὁ.π., σ. 204.

12. Toynbee πρὸς Nichols, 31 Μαρτίου 1941, F.O. 371/29846, R 3353. Τὸ υπόμνημα ἔχει δημοσιευτεῖ στοὺ Svolopoulos, ὁ.π., σσ. 209-217.

Στή συνέχεια εντόπιζε τούς τέσσερις παράγοντες πού θά καθόριζαν τήν τύχη τοῦ νησιοῦ μετὰ τόν πόλεμο:

1. Οἱ βρετανικὲς στρατηγικὲς ἀνάγκες. Θεωροῦσε δεδομένο ὅτι ἡ Βρετανία θά διατηροῦσε ναυτική βάση κοντὰ στοὺς Πόρτ - Σάιντ καὶ ἀεροπορική στοὺς Ἀμποῦ Σείρ.

2. Οἱ ἐπιθυμίες τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Κυπρίων.

3. Τὰ στρατηγικά συμφέροντα τῆς Τουρκίας.

4. Ὁ βαθμὸς τῆς γαλλικῆς ἐμμονῆς στὴ συμφωνία τοῦ 1920.

Ἀντίστοιχα διέκρινε τέσσερις πολιτικὲς ἐπιλογές:

1. Τὴ διατήρηση τοῦ ὑπάρχοντος καθεστῶτος.

2. Τὴ διατήρηση τῆς βρετανικῆς κυριαρχίας σὲ συνδυασμὸ μετὰ τὴν παραχώρηση στρατιωτικῶν διευκολύνσεων σὲ ἄλλες ἐνδιαφερόμενες δυνάμεις.

3. Τὴν παραχώρηση τῆς Κύπρου στὴν Ἑλλάδα μετὰ ἀντάλλαγμα τὴν ἐγκατάσταση βρετανικῶν βάσεων στοὺς νησιὲς ἢ σὲ ἄλλη ἐλληνικὴ περιοχή.

4. Τὴν παραχώρηση τοῦ νησιοῦ στὴν Ἑλλάδα, μετὰ ἀντάλλαγμα τὴν ἐξασφάλιση ἐγγυήσεων γιὰ τὴ χρήση τοῦ Κυπριακοῦ ἐδάφους ἢ ἀκόμα καὶ χωρὶς ἐγγύηση.

Ἡ διατήρηση τῆς βρετανικῆς κυριαρχίας ἀποτελοῦσε κατὰ τὸ συντάκτι τοῦ ὑπομνήματος τὴν καλύτερη ἐγγύηση γιὰ τὴν ἀνεμπόδιστη ἀξιοποίηση τῆς Κύπρου, ἰδίως ἐὰν λαμβανόταν ὑπόψη ἡ ἀύξανομένη σημασία τῆς ἀεροπορικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἡ δυνατότητα νὰ ἀποτελέσει ἡ Ἀμμόχωστος σημαντικό λιμάνι γιὰ τὸ βρετανικὸ στόλο. Ὁ Beely σημείωνε ὅμως ὅτι, ἂν ἴσχυε ἡ ὑπόθεση πού εἶχε κάνει ἀρχικά, ὅτι ἡ Βρετανία θά διατηροῦσε στὴν Αἴγυπτο ναυτικὲς καὶ ἀεροπορικὲς βάσεις, τότε τὰ πλεονέκτηματα πού προσέφερε ἡ Κύπρος ἦταν μικρά. Ἀντίθετα, ἡ διατήρηση ὑπὸ ἀποικιακὸ καθεστῶς λαῶν, τὸ πολιτιστικὸ καὶ κοινωνικὸ ἐπίπεδο τῶν ὁποίων δικαιολογοῦσε τὴν αὐτοδιάθεση, δὲν συμβιβαζόταν μετὰ τὰ μακροπρόθεσμα συμφέροντα τῆς Βρετανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ αὐξανόμενη ἐχθρότητα τῶν Κυπρίων θά ἀκύρωνε ὅποιοδήποτε στρατηγικὸ πλεονέκτημα, θά ἐπιβάρυνε τὶς σχέσεις μετὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ ἡ ὑπαρξὴ ναυτικῆς βάσης στὴν Ἀμμόχωστο θά προκαλοῦσε πιθανότατα τὴν ἐχθρότητα τῶν Τούρκων. Ἀντίστοιχα, ἡ ἐκμίσθωση μιᾶς βάσης στὴν Τουρκία θά προκαλοῦσε τὴν ἀντίθεση τῆς Ἑλλάδας, ἐνῶ ἡ ἀναγνώριση ἐλληνικοῦ προτεκτοράτου γιὰ τοὺς Ἑλληνοκυπρίους θά ἀκύρωνε ὅποιαδήποτε δικαιολογητικὴ βάση τῆς βρετανικῆς κυριαρχίας. Ὡς πλέον ἱκανοποιητικὴ λύση ὁ Beely θεωροῦσε τὴν πρόταση γιὰ τὴν παραχώρηση τῆς Κύπρου στὴν Ἑλλάδα μετὰ ἀντάλλαγμα τὴν ἐκμίσθωση βάσεων στὴ Βρετανία. Ἀκόμα διέκρινε μερικοὺς πιθανοὺς συσχετισμοὺς μετὰ τὰ Δωδεκάνησα. Ἀναρωτιόταν κατὰ πόσο ἦταν δυνατό νὰ παραχωρηθοῦν τὰ Δωδεκάνησα στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ μὴ συμβεῖ τὸ ἴδιο μετὰ τὴν Κύπρο. Στὴν περίπτωση αὕτὴ ἦταν πιθανὸ νὰ λάβει ἡ Βρετανία σὲ

αντάλλαγμα μία βάση στα Δωδεκάνησα. Έξάλλου, εάν ένα μικρό νησί έθεωρεϊτο καταλληλότερο για τὸ σκοπὸ αὐτό, τότε πιθανὸν οἱ Ἕλληνες νὰ ἦταν προθυμότεροι νὰ παραχωρήσουν ἓνα νησί ποὺ δὲν βρισκόταν στὴν κατοχὴ τους ἀπὸ ὅτι θὰ ἦταν στὴν περίπτωση τῆς Σούδας. Εάν τέλος κρινόταν ὅτι δὲν ἦταν ἀναγκαία ἡ διατήρηση κάποιου σημείου στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο, τότε ἡ Κύπρος ἔπρεπε νὰ παραχωρηθεῖ στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀποστρατικοποιηθεῖ. Σὲ κάθε περίπτωση πάντως ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν ὑπόψη τὰ τουρκικὰ συμφέροντα, τὰ ὁποία ἀφοροῦσαν τὴ μειονότητα καὶ τὴν ἀσφάλεια τῆς ἡπειρωτικῆς χώρας. Μία μέθοδος λύσης τοῦ μειονοτικοῦ προβλήματος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν μὲ τὴ μετακίνηση τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν Κύπρο καὶ τὴν ἀντίστοιχη μετακίνηση Ἑλλήνων ἀπὸ ἓνα νησί τῆς Δωδεκανήσου.

Τὸ ὑπόμνημα ἀπετέλεσε τὴ βάση τῶν συζητήσεων στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Foreign Office. Ὁ Warner¹³, ἐκτιμοῦσε ὅτι τὸ ὑπόμνημα ἐπιβεβαίωνε τὴν ἀποψη ὅτι ἡ Κύπρος δὲν μπορούσε νὰ παραχωρηθεῖ χωρὶς τὴ συναίνεση τῆς Γαλλίας καὶ τοῦτο διότι θὰ ὑπονομευόταν ἡ γαλλικὴ θέση στὴ Συρία. Ἀπὸ στρατηγικὴ ἀποψη θεωροῦσε ὅτι ἡ Βρετανία μπορούσε καὶ ἔπρεπε, παραχωρώντας τὴν Κύπρο στὴν Ἑλλάδα, νὰ μισθώσει ἀεροπορικὲς καὶ ναυτικὲς βάσεις καὶ νὰ προβλεφθεῖ στὴ σχετικὴ συμφωνία ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν θὰ μπορούσε νὰ παραχωρήσει στὴν Κύπρο διευκολύνσεις σὲ ἄλλη χώρα. Ἀπὸ πολιτικὴ ἀποψη, πίστευε ὅτι τὸ ἐνωτικὸ κίνημα θὰ ἐνδυναμνόταν, ὅτι οἱ δημοκρατικὲς ἀρχὲς ποὺ προσυπέγραφε ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνηση θὰ ἐπικρατούσαν μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ συνεπῶς ἡ ἐμμονὴ στὴν κυριαρχία θὰ ὑπονόμευε τελικὰ τὰ βρετανικὰ στρατηγικὰ συμφέροντα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἔπρεπε, κατὰ τὴ γνώμη του, ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνηση νὰ ἐνεργήσει γρήγορα καὶ νὰ ἐξασφαλίσει πολιτικὸ ὄφελος, παραχωρώντας μὲ τὴ θέλησή της τὴν Κύπρο στὴν Ἑλλάδα, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τὰ στρατηγικὰ της συμφέροντα, θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ.

Ὁ Bowker¹⁴ συμφωνοῦσε σὲ γενικὲς γραμμὲς μὲ τὸ συνάδελφό του, πρόσθετε ὅμως ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπάρξει καὶ ἑλληνοτουρκικὴ συμφωνία ποὺ θὰ κατοχύρωνε τὰ τουρκικὰ συμφέροντα ἀσφαλείας καὶ ἐγγυήσεις γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς μειονότητας. Πίστευε ἐπίσης ὅτι δὲν ἦταν ἡ καταλληλότερη στιγμὴ γιὰ τὴν παραχώρηση τῆς Κύπρου στὴν Ἑλλάδα, διότι κάτι τέτοιο θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ παραδοχὴ ἐκ μέρους τῆς Βρετανίας ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ὑπερασπιστεῖ τὴν Κύπρο ἀπὸ γερμανικὴ ἐπίθεση καὶ σπεύδει νὰ μεταβιβάσει τὴν εὐθύνη τῆς ἀμυνας τοῦ νησιοῦ στὴν Ἑλλάδα.

Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς προηγούμενους, ὁ Dixon¹⁵ δὲν εὐνοοῦσε τὴν παραχώρηση τοῦ νησιοῦ στὴν Ἑλλάδα. Ἐκτιμοῦσε ὅτι ἡ αὐξανόμενη σημασία τῆς

13. Πρακτικό, 25 Ἀπριλίου 1941, R 4179, ὁ.π.

14. Bowker, πρακτικό, 27 Ἀπριλίου 1941, ὁ.π.

15. Dixon, πρακτικό, 30 Ἀπριλίου 1941, ὁ.π.

αεροπορικής δύναμης καθιστούσε την Κύπρο χρήσιμη για τη Βρετανία. Τò γεγονός ότι οί Έλληνες δέν θά μπορούσαν νά υπερασπιστοῦν ἐπιτυχῶς τήν Κύπρο, σέ περίπτωση ἐπίθεσης ἀπὸ τὸν ἀέρα, συνηγοροῦσε ὑπὲρ τῆς διατήρησης τῆς βρετανικῆς κυριαρχίας σέ ὅλο τὸ νησί. Σέ κάθε περίπτωση πάντως συνιστοῦσε νά μὴ δεσμευτεῖ ἡ Βρετανία πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ὅποτε καὶ θά γινόταν σαφές ποιές ἦταν οἱ στρατηγικὲς ἀνάγκες τῆς.

Τελικὰ ἀποφασίστηκε νά μὴ γίνει ἄλλη συζήτηση γιὰ τὸ ζήτημα, ἂν καὶ ὁ μόνιμος Ὑφυπουργὸς Ἐξωτερικῶν sir Orme Sargent θεώρησε τὸ ὑπόμνημα χρήσιμο στὴν περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ἡ ὑπηρεσία ἐκαλεῖτο νά ἐκφέρει τὴ γνώμη τῆς γιὰ τὸ Κυπριακό¹⁶.

Τὸ θέμα ἐπανῆλθε σὲ τέλος Μαΐου, μὲ ἀφορμὴ συγκυριακοὺς λόγους. Τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ἀπασχόλησε τὸ ζήτημα τῆς βρετανικῆς ἀπάντησης στὴν περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία οἱ Γερμανοὶ καταλάμβαναν καὶ τὴν Κύπρο, μετὰ τὴν Κρήτη, καὶ προχωροῦσαν στὴν κήρυξη τῆς ἑνώσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ μόνιμος Ὑφυπουργὸς Ἐξωτερικῶν ἔβλεπε τρεῖς δυνατότητες¹⁷:

1. Νά ἀγνοηθεῖ τὸ θέμα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ Ἕλληνες δέν θά τὸ θεωροῦσαν σημαντικό.

2. Νά προκαταλάβει ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνηση τοὺς Γερμανοὺς μὲ μία δήλωση πού θά βεβαίωνε ὅτι, μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, θά γινόταν συζήτηση μὲ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἑνώσεως καὶ τὴν παραχώρηση ναυτικῶν καὶ αεροπορικῶν βάσεων στὴ Βρετανία.

3. Νά ὑπάρξει προσπάθεια νά πεισθεῖ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση νά ἀποποιηθεῖ τὴν προσφορὰ μὲ τὴν αἰτιολογία ὅτι ἡ Κύπρος δέν μπορούσε νά γίνει δεκτὴ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς εἰσβολεῖς.

Ἡ πρώτη λύση θά κόστιζε πολιτικά καθὼς ἡ ἐξόριστη Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, στὴν προσπάθειά τῆς νά διατηρήσει τὸ κῆρος τῆς, θά ἦταν ὑποχρεωμένη νά κάνει κάποια δήλωση.

Ἡ δευτέρη ἦταν ἀπορριπτέα διότι α) ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνηση εἶχε ἀπορρίψει τὴν ἑλληνικὴ πρόταση τοῦ Μαρτίου καὶ δέν μπορούσε νά κινηθεῖ πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση δύο μῆνες μετὰ, β) θά ἔμοιαζε μὲ πράξη πανικοῦ, γ) θά στρεφόταν ἐναντίον τῆς Βρετανίας, στὴν περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία οἱ Γερμανοὶ δέν εἶχαν τέτοια πρόθεση.

Ἀντίθετα ἡ τελευταία πιθανότητα ἔπρεπε νά διερευνηθεῖ. Ὅπως παρατηροῦσε ὁ Ὑφυπουργός, ὑπῆρχε περίπτωση νά ὁδηγήσει στὴ δεύτερη, γιατί οἱ Ἕλληνες θά ζητοῦσαν κάτι περισσότερο, ἀλλὰ ἡ ἐκδοχὴ ἄξιζε νά δοκιμαστεῖ, ἰδίως ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Beely.

Ὁ Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν Anthony Eden συμφώνησε μὲ τὴν πρόταση τοῦ

16. Svolopoulos, ὁ.π., σ. 207.

17. Sargent, πρακτικό, 28 Μαΐου 1941, F.O. 371/29846, R 5841.

Υφυπουργού και έφερε τὸ θέμα στὸ War Cabinet μὲ ἓνα υπόμνημα πὸν βασιζόταν στὸ υπόμνημα τοῦ Beely¹⁸. Στὸ υπόμνημα υποστηριζόταν ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς πιθανολογούμενης κατάληψης τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Γερμανούς, ὑπῆρχε καὶ ἄλλος λόγος πὸν ἐπέβαλε τὴν ἐξέταση τοῦ ζητήματος: Ἡ Κύπρος διετηρεῖτο ὑπὸ βρετανικὴ κυριαρχία μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μὴν περιέλθει ὑπὸ ἐχθρικὸ ἔλεγχο. Παράλληλα ἀναπτυσσόταν ἰσχυρὸ ἐνωτικὸ ρεῦμα. Δύο ἦταν τὰ ἐμπόδια γιὰ τὴν παραχώρηση τῆς Κύπρου: α) ἡ γαλλοβρετανικὴ συμφωνία τοῦ 1920 καὶ β) τὰ τουρκικὰ συμφέροντα πὸν ἀφοροῦσαν τὴν ἀσφάλεια τῆς Τουρκίας καὶ τῆς τουρκικῆς μειονότητας στὴν Κύπρο. Τὸ πρῶτο δὲν ἦταν σοβαρὸ ἀπὸ τὴ στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ γαλλικὴ θέση στὴ Συρία κλονιζόταν. Τὸ δεύτερο μποροῦσε νὰ ξεπεραστεῖ μὲ τὴν ἐπινόηση διασφαλίσεων καὶ γιὰ τὰ δύο προβλήματα. Ἡ Βρετανία μποροῦσε νὰ ζητήσει ναυτικὲς καὶ ἀεροπορικὲς βάσεις στὴν ἴδια τὴν Κύπρο, τὴν Κρήτη ἢ ἓνα νησί τῆς Δωδεκανήσου. Στὴ συνέχεια ἀναπτύσσονταν οἱ τρεῖς πολιτικὲς δυνατότητες πὸν εἶχε ἐπεξεργαστεῖ ὁ Υφυπουργὸς καὶ ὑποδεικνυόταν ἡ υἱοθέτηση τῆς τρίτης. Στὴν περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία οἱ Ἕλληνες ἐπέμεναν στὴ συζήτηση τοῦ μέλλοντος τῆς Κύπρου, τότε οἱ Βρετανοὶ μποροῦσαν νὰ συμφωνήσουν σὲ μία κοινὴ δήλωση πὸν θὰ ἀνέφερε ὅτι οἱ δύο κυβερνήσεις θὰ συζητοῦσαν μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τὶς συνθήκες μεταβίβασης τῆς κυριαρχίας.

Τὸ War Cabinet δὲν υἱοθέτησε τὴν εἰσηγήσιν τοῦ Eden. Θεώρησε ὅτι οἱ λύσεις 2 καὶ 3 εἶχαν σοβαρὰ μειονεκτήματα καὶ ἀποφάσισε νὰ ἐμμένει στὴ λύση 1, ἐλπίζοντας ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ ἀπέδιδαν ὅποιαδήποτε σημασία σὲ κίνηση ἐντυπωσιασμοῦ τοὺς ἐκ μέρους τῶν κατὰκτητῶν. Στὴν περίπτωση ὅμως πὸν ἡ ἐξόριστη Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἐπέμενε σὲ συζήτηση γιὰ τὸ μέλλον τοῦ νησιοῦ, ὁ Υπουργὸς Ἐξωτερικῶν ἐντελλόταν νὰ ἀπαντήσει ὅτι ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνηση θὰ τὸ συζητοῦσε μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου στὸ πλαίσιο τῆς γενικῆς εἰρηνευτικῆς ρύθμισης¹⁹. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Colonial Office δὲν ἐκτίθεται στὰ ἔγγραφα πὸν ἐξετάστηκαν. Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Βρετανίας W. Churchill τάχθηκε κατὰ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ Eden. Υποστήριξε ὅτι ὅποιαδήποτε ἐδαφικὴ ἀναδιάταξη ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσει τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ὥστε νὰ μὴν ἀνακινηθοῦν καὶ ἄλλα ζητήματα. Δὲν ἦταν ἐξάλλου βέβαιο ὅτι ἡ Κύπρος θὰ καταλαμβάνόταν ἄμεσα. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ὅποιαδήποτε ἐνέργεια τῶν Γερμανῶν δὲν θὰ εἶχε πρακτικὴ σημασία. Ἐπεσήμανε τέλος ὅτι ὑπῆρχε στὴν Κύπρο εὐάριθμη μουσουλμανικὴ μειονότητα, πιστὴ στὴ Βρετανία καὶ ἀντίθετη στὴν ἔνωση τοῦ νησιοῦ μὲ τὴν Ἑλλάδα²⁰. Συνεπῶς γιὰ λόγους πὸν ἀφοροῦσαν τὴν ἀνάγκη υπεράσπισης τῆς συνοχῆς τῆς Βρετανικῆς

18. Τὸ υπόμνημα αὐτὸ ἔχει δημοσιευθεῖ στὸ Svolopoulos ὁ.π., σσ. 215-217.

19. Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ συμπεράσματα τοῦ War Cabinet, 5 Ἰουνίου 1941, R 5841, ὁ.π.

20. Churchill, πρακτικό, 2 Ἰουνίου 1941, ὁ.π.

Αυτοκρατορίας, αλλά και τη σχέση της Βρετανίας με την Τουρκία, σχέση κρίσιμη σε όλη τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου²¹, ο Βρετανός πρωθυπουργός αντιτάχθηκε στην παραχώρηση της Κύπρου.

Μετά τη λήψη της απόφασης αυτής, το Βρετανικό Υπουργείο Έξωτερικῶν επεδίωξε να αποτρέψει την εξόριστη Ελληνική κυβέρνηση από την έγερση του Κυπριακού στη διάρκεια του πολέμου. Έτσι, όταν ο Έλληνας Πρωθυπουργός Έμμανουήλ Τσουδερός αναφέρθηκε σε μιὰ δημόσια όμιλία του στις έδαφικές διεκδικήσεις της Ελλάδας, ο Υπουργός Έξωτερικῶν της Βρετανίας του ζήτησε να καταστήσει σαφές ότι δέν θά θέσει τὸ ζήτημα παρὰ μόνο μετά τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Ο Τσουδερός διαβεβαίωσε ότι δέν είχε τέτοιο σκοπό, πρόσθεσε όμως ότι ή υίοθέτηση τοῦ Χάρτη τοῦ Ἀτλαντικοῦ, τὸν ὁποῖο είχαν συνυπογράψει ή Ἀμερικανική και ή Βρετανική Κυβέρνηση και αναφερόταν στο σεβασμό της αρχής της αὐτοδιάθεσης τῶν λαῶν, τὸν ἐνθάρρυνε για τις προοπτικές τοῦ ζητήματος της Κύπρου²².

Τὸ ζήτημα της πολιτικής της εξόριστης Ελληνικῆς Κυβέρνησης τέθηκε και πάλι, ἀπὸ τὸ Υπουργείο Ἀποικιῶν, τὸ Μάρτιο τοῦ 1943, με ἀφορμή δημοσιεύματα της ἐφημερίδας “Ελλάς” τοῦ Λονδίνου και ἀπαντήσεις τοῦ Τσουδεροῦ σέ τηλεγραφήματα ἀπὸ τὴν Κύπρο, τα ὁποῖα ἐνθάρρυναν τις ἐνωτικές προσδοκίες²³. Στὸ Foreign Office τὰ γεγονότα αὐτὰ έγιναν ἀντιληπτά ὡς ἐνδείξεις ἐντατικοποιούμενης ἐλληνικῆς προσπάθειας για την ἐκστρατεία για τὴν Κύπρο ή ὁποῖα ἐπρεπε νὰ τερατιστεῖ. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἐγινε ὑπόμνηση στὸν Πρεσβευτὴ της Ελλάδας στὸ Λονδίνο ὅτι ὑπῶχε συμφωνία νὰ μὴν ἐγερεθεῖ τὸ ζήτημα δημόσια²⁴. Παράλληλα ζητήθηκε νὰ ἀποδείξει ή Ελληνική Κυβέρνηση στὸν ἐκδότη τοῦ ἐντύπου τὴν ἐπίδειξη αὐτοσυγκράτησης στὰ σχετικά δημοσιεύματα. Ο Έλληνας πρεσβευτὴς διαβεβαίωσε μετὰ ἓνα μῆνα ὅτι ὁ ἐκδότης της ἐφημερίδας τοῦ ἔδωσε σχετική ὑπόσχεση και εἶχε ἤδη με δική του πρωτοβουλία μετριάσει τὸν τόνο ἀρθρου τοῦ Compton Mackenzie²⁵.

21. Για τὸ θέμα αὐτὸ βλ. F. Weber, *The Evasive Neutral.. Germany, Britain and the Quest for a Turkish Alliance in the Second World War*, University of Missouri Press, Κολούμπια - Λονδίνο, 1979.

22. Πρακτικὸ συζήτησης μεταξύ τοῦ Υπουργοῦ Έξωτερικῶν και τοῦ Έλληνα Πρωθυπουργοῦ, 25 Νοεμβρίου 1941, FO 371/29846, R 10332. Για τις σχέσεις Βρετανίας και Ελληνικῆς εξόριστης Κυβέρνησης και ιδίως τὴν πλήρη ἐξάρτηση της τελευταίας ἀπὸ τὴ Βρετανία βλ. P. Papastratis, *British Policy towards Greece during the Second World War 1941- 1944*, Cambridge University Press, Καίμπριτζ, 1984, κεφάλαιο 1. Για τὸ Χάρτη τοῦ Ἀτλαντικοῦ και τὴν προσπάθεια της Βρετανίας νὰ ἐξαιρεθεῖ ἀπὸ τὴ ρήτρα της αὐτοδιάθεσης βλ. J. L. Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War 1941- 1947*, Columbia University Press, Νέα Ὑόρκη, σσ. 11-15.

23. Stanley (C.O.) πρὸς Law (F.O.) 17 Μαρτίου 1943, F.O. 371/37224, R 2488.

24. Lasky, πρακτικὸ, 24 Μαρτίου 1943, Sargent πρὸς Aghnides, 24 Μαρτίου 1943, ὁ.π.

25. Aghnides πρὸς F.O., 27 Ἀπριλίου 1943, R 3738, ὁ.π.

Στις 31 Μαρτίου τοῦ ἴδιου χρόνου πραγματοποιήθηκε συζήτηση σχετικά με τὴν Κύπρο στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων, ἡ ὁποία ἦταν ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρουσα καὶ διαφωτιστικὴ γιὰ τὶς ἀπόψεις τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς διατήρησης τῆς Κύπρου ὡς βρετανικῆς κτήσης²⁶.

Ὁ λόρδος Faringdon, ποὺ εἶχε προκαλέσει τὴ συζήτηση, πρόβαλε τρεῖς ἰσχυρισμούς:

1. Οἱ Κύπριοι, ἂν καὶ ἐλληνόφωνοι, ἤδη ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ δὲν ἀποτελοῦσαν ὀργανικὸ τμῆμα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου. Τὸ ἐνωτικὸ αἶτημα, τὸ ὁποῖο δὲν ἀρνεῖτο ὅτι ἦταν ἰσχυρό, ὀφειλόταν σὲ “κακὴ διαχείριση αἰσθημάτων”.

2. Ἡ Ἑλλάδα δὲν μποροῦσε νὰ προσφέρει στοὺς Κυπρίους ὅσα μποροῦσε ἡ Βρετανικὴ Αὐτοκρατορία. Οἱ Κύπριοι ἔπρεπε ἐπίσης νὰ λάβουν ὑπόψη ὅτι, ἂν ἐνσωματώνονταν στὴν Ἑλλάδα, θὰ ἀποτελοῦσαν μιὰ ἀσήμαντὴ μειονότητα.

3. Γιὰ νὰ γίνονταν ὁμως ἀντιληπτὰ τὰ πλεονεκτήματα τῆς ὑπαγωγῆς στὴν Βρετανικὴ Αὐτοκρατορία, ἔπρεπε νὰ καταβληθεῖ ἰδιαίτερη προσπάθεια γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τοῦ νησιοῦ καὶ παράλληλα νὰ δημιουργηθοῦν θεσμοὶ αὐτοκυβέρνησης, στὸ πλαίσιο πάντα τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐχοντας αὐτὰ ὑπόψη ὁ ἐρωτῶν λόρδος ἀπηύθυνε στὴ συνέχεια ἐρωτήσεις πρὸς τὸν Ὑφυπουργὸ τῶν Ἀποικιῶν, σχετικὰ μὲ τὸ καταργηθὲν τὸ 1931 Νομοθετικὸ Συμβούλιο, τὸ ὁποῖο εἶχε λειτουργήσει ὡς ἀντιπροσωπευτικὸ σῶμα τῶν Κυπρίων, καὶ μετὰ τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τοῦ νησιοῦ. Ἐπεσήμανε τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ οἱ τιμὲς εἶχαν αὐξηθεῖ κατὰ 146% ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ἡ ἀντίστοιχη αὐξηση τῶν μισθῶν ἦταν μόνο 100%. Ρωτοῦσε ἐὰν εἶχε καθιερωθεῖ κατώτατος μισθὸς ἢ ἂν εἶχε ἐπιβληθεῖ μεταξὺ ἄλλων καὶ φορολογία εἰσοδήματος, προσπαθώντας ἔτσι νὰ θεμελιώσῃ ἀμεση συνάφεια μεταξὺ κακῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν καὶ ἐθνικισμοῦ.

Ὁ Ὑφυπουργὸς Ἀποικιῶν λόρδος Devonshire ἀνέπτυξε στὴν ἀπάντησή του τὶς ἀπόψεις τῆς ὑπηρεσίας του. Ἡ Κύπρος δὲν εἶχε ποτὲ στὸ παρελθὸν καθεστῶς αὐτοκυβέρνησης. Ἡ δημοκρατία ἀπαιτοῦσε μακρὰ περίοδο προετοιμασίας καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἐπικρατήσῃ, χωρὶς νὰ βασίζεται στὴν παράδοση. Ὡς πρὸς τὸ οἰκονομικὸ σκέλος, ἡ παραμέληση εἶχε προκύψει ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἀπὸ τὸ 1878 ἕως τὸ 1914, ὅταν ἡ μὲν Βρετανία κατεῖχε τὸ νησί, ἡ δὲ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία διατηροῦσε τυπικὰ τὴν κυριαρχία ἐπ’ αὐτοῦ. Ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνηση δὲν ἔπρεπε ὁμως νὰ κατηγορεῖται πλέον γιὰ ἀπραξία. Ἡ φορολογία εἰσοδήματος ἦταν βαριὰ μόνο γιὰ τὰ ὑψηλὰ εἰσοδήματα. Ἡ ἀνοδος τῶν τιμῶν εἶχε ἀντιμετωπιστεῖ ἐν μέρει μὲ μισθολογικὰς αὐξήσεις καὶ ἐν μέρει μὲ ἐπιδότηση βασικῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἐπρεπε ὁμως νὰ ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι στὴν Κύπρο δὲν ὑπῆρχε βιομηχανικὸ προλεταριάτο. Οἱ μισθωτοὶ ἐργάτες ἦταν χωρικοὶ ποὺ συμπλήρωναν τὸ εἰσόδημά

26. R 3144, ὁ.π.

τους. Ἡ ἀνοδος τῶν τιμῶν τῶν τροφίμων συμπίεζε τὸ μισθό τους ἀλλὰ ταυτόχρονα τοὺς εὐνοοῦσε.

Ἡ συζήτηση ἦταν ἐνδιαφέρουσα, καθὼς ἀποκάλυπτε τὴν προσπάθεια συγκρότησης μιᾶς πολιτικῆς ἢ ὁποῖα ἀπέβλεπε στὴν κάμψη τοῦ ἐθνικιστικοῦ ρεύματος καὶ στὴ νομιμοποίηση τοῦ ἀποικιακοῦ καθεστῶτος μέσω τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καὶ τῆς πολιτικῆς φιλελευθεροποίησης. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ὁμως εἶχε περιορισμένη ἀποτελεσματικότητα, καθὼς ἡ Κυβέρνηση τοῦ Λονδίνου δὲν ἤθελε ἢ δὲν μποροῦσε νὰ διαθέσει τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια. Ἀκόμα ὁμως καὶ ἂν τὰ διέθετε, εἶναι ἀμφίβολο κατὰ πόσο τὸ πολιτικὸ σκέλος τῆς πολιτικῆς αὐτῆς θὰ πετύχαινε, ἀφοῦ οἱ Ἑλληνοκύπριοι δὲν εἶχαν φανεῖ συνεργάσιμοι στὸ πλαίσιο ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν. Ἡ πατερναλιστικὴ λογικὴ τοῦ Ὑφυπουργοῦ ποὺ χαρακτήριζε ἀνεφάρμοστο τὸ περιορισμένο ἀντιπροσωπευτικὸ σύστημα τοῦ παρελθόντος, λόγω τῆς “πολιτικῆς ἀνωριμότητος” τῶν Κυπρίων, ἦταν εὐδιάκριτη. Ἀντανακλοῦσε ἀσφαλῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποικιακὴ ἰδεολογία καὶ τὸ πολιτικὸ ἀδιέξοδο τῶν Βρετανῶν στὶς σχέσεις τους μὲ τοὺς Κυπρίους.

Μποροῦμε συνεπῶς νὰ διακρίνουμε δύο διαφορετικὲς στρατηγικὲς ἀντιμετώπισης τοῦ Κυπριακοῦ ποὺ ἀναπτύσσονταν στοὺς κόλπους τῆς Βρετανικῆς κυβέρνησης. Τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν θεωροῦσε δεδομένο τὸ ἐθνικιστικὸ ρεῦμα στὴν Κύπρο. Ἐκτιμοῦσε ὅτι αὐτὸ τὸ φαινόμενο θὰ ἐντεινόταν μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ ὅτι δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἀποτελεσματικὰ λόγω τῆς ἐπικράτησης τῶν ἀρχῶν τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς αὐτοδιάθεσης ποὺ προσυπέγραφε καὶ ἡ ἴδια ἡ Βρετανία. Τὸ μόνον πολιτικὰ ἐφικτὸ σχέδιο ἦταν ἡ παραχώρηση τῆς Κύπρου στὴν Ἑλλάδα μὲ ταυτόχρονη διασφάλιση τῶν στρατηγικῶν συμφερόντων τῆς Βρετανίας, ὑπὸ μορφή ἀεροπορικῶν καὶ ναυτικῶν βάσεων στὴν Κύπρο ἢ ἄλλου. Ἀντίθετα, τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἀποικιῶν παρέμενε προσκολλημένο στὴν πολιτικὴ διατήρησης τῆς Αὐτοκρατορίας. Θὰ ἐπεδίωκε στὸ ἐξῆς νὰ ὑπερκεράσει τὴν ἔλλειψη πολιτικῆς νομιμοποίησης τοῦ ἀποικιακοῦ καθεστῶτος μέσω μιᾶς ἀναπτυξιακῆς πολιτικῆς ποὺ θὰ ἀναδείκνυε τὰ πλεονεκτήματα τοῦ βρετανικοῦ συστήματος διοίκησης.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1943, ἓνα ἔγγραφο τοῦ Research Department τοῦ Foreign Office ἔκανε μιὰ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ καὶ ἀνακεφαλαίωνε τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Κύπρο²⁷. Σύμφωνα μὲ αὐτό, τὸ ἐνωτικὸ ρεῦμα εἶχε ἐνδυναμωθεῖ μετὰ τὸ 1919, ὅταν ἡ Κύπρος εἶχε περιέλθει καὶ τυπικὰ ὑπὸ τὴ βρετανικὴ κυριαρχία. Οἱ συντάκτες τοῦ ἐγγράφου παρατηροῦσαν ὅτι ὑπέρμαχοι τῆς ἐνώσης ἦταν οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ δάσκαλοι. Συμπλήρωναν ὅτι, κατὰ τὴ βρετανικὴ ἀποψη, οἱ ἔμποροι, οἱ κτηματίες καὶ οἱ χωρικοὶ ἦταν ἀντίθετοι. Ἡ ἐξέγερση τοῦ 1931 εἶχε προέλθει ἀπὸ τὴ σύγκρουση μεταξὺ τοῦ Βρετανοῦ Κυβερνήτη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων στὸ Νομοθετικὸ Συμβούλιο τοῦ νησιοῦ, γιὰ τὸ

27. F.O. 371/48451, R 17028.

θέμα του έλέγχου του εκπαιδευτικού μηχανισμού και για τον έθνικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης γενικότερα. Όπως αναφερόταν στο έγγραφο, έπειδή οί δάσκαλοι ήταν φορείς του έλληνικού έθνικισμού, ή αποικιακή κυβέρνηση προσπάθησε να θέσει υπό έλεγχο τή διοίκηση των σχολείων, τή διαδικασία διορισμού και τò περιεχόμενο τής διδασκαλίας των δασκάλων. Τò Νομοθετικό Συμβούλιο, αποτελούμενο από 9 αίρετους αντιπροσώπους Έλληνες, 3 μουσουλμάνους και 6 διοριζόμενους από τον Κυβερνήτη (μέ τις δύο τελευταίες κατηγορίες να λειτουργούν ως αντίβαρο τής πρώτης) είχε διαλυθεί μετά τήν κρίση του 1931. Σημειωνόταν ότι ή δήλωση του Υφυπουργού Αποικιών στη Βουλή των Λόρδων είχε προκαλέσει έκρηξη διαμαρτυριών και έθεωρείτο βέβαιο ότι μετά τò τέλος του πολέμου ή Ελλάδα θα έθετε πιεστικά τò ζήτημα τής ένωσης. Καταγραφόταν επίσης ή γενική αντίθεση των Τούρκων τής Κύπρου στήν ένωση με τήν Ελλάδα²⁸.

Τέλος, ως προς τις στρατηγικές διαστάσεις του ζητήματος, τò έγγραφο έπεσήμανε ότι ή Κύπρος είχε έλκύσει τήν προσοχή από τὰ μέσα τής δεκαετίας του 1930, λόγω τής κομβικής τής θέσης στις ναυτικές όδους βόρεια του Πόρτ Σάιντ, του ανοίγματος άγωγού προς τή Χαίφα και τής όχύρωσης όρισμένων νησιών του Δωδεκανησιακού συμπλέγματος από τους Ιταλούς. Επίσης βρισκόταν κοντά στις όδους διέλευσης του πετρελαίου τής Μέσης Ανατολής και αποτελούσε συνέχεια τής γραμμής Γιβραλτάρ-Μάλτα. Πιθανές τοποθεσίες εγκατάστασης αεροπορικών βάσεων εντοπιζόνταν στήν πεδιάδα τής Μεσαριάς, εάν αυτή αποξηραινόταν, και στο Ακρωτήριο, ενώ για τήν αναβάθμιση του λιμανιού τής Αμμοχώστου υπολογιζόταν ότι έπρεπε να δαπανηθούν 1-3 εκατ. λίρες.

Οί στρατηγικές αυτές διαστάσεις του Κυπριακού έπρόκειτο να αποτελέσουν τò υπόβαθρο τής σύγκλισης απόψεων του Βρετανικού Γενικού Επιτελείου και του Υπουργείου των Αποικιών σχετικά με τò μέλλον του νησιού.

Στις 30 Αυγούστου 1944 τò Colonial Office υπενθύμισε στο Foreign Office ένα έγγραφο του Αρχηγείου τής Μέσης Ανατολής, τής 2ας Μαΐου, σχετικό με τις στρατιωτικές παραμέτρους του προβλήματος τής Παλαιστίνης. Τò Αρχηγείο τασσόταν υπέρ τής ανάπτυξης τής Κύπρου ως κύριας ναυτικής βάσης, γιατί εκτιμούσε ότι μιὰ τέτοια ύποδομή ήταν απαραίτητη στήν Ανατολική Μεσόγειο, ώστε να μην απειληθεί ή βρετανική παρουσία στή Μέση Ανατολή από

28. Τò τουρκοκυπριακό στοιχείο έκανε σαφή τήν αντίθεσή του στήν ένωση τής Κύπρου με τήν Ελλάδα. Τόν Απρίλιο του 1943, ή Turkish Councillors Municipal Corporation, μιλώντας εκ μέρους τής τουρκικής κοινότητας του νησιού, άντέκρουε τò αίτημα των Ελλήνων για αυτόδιάθεση ή αυτοκυβέρνηση, γιατί θεωρούσε ότι τὰ δικαιώματα τής μειονότητας δέν θα γίνονταν σεβαστά. Αν ή Βρετανία αποχωρούσε από τήν Κύπρο, τότε αυτή έπρεπε να επιστραφεί στήν Τουρκία για γεωγραφικούς και οικονομικούς λόγους. F.O. 371/37224, R 3257.

τήν “πίσω πόρτα”. Το συμπέρασμα του Υπουργείου Αποικιών ήταν ότι ή ένωση ήταν ασύμβατη στο πλαίσιο των βρετανικών στρατηγικών αναγκών, όπως αυτές προδιαγράφονταν στο ανωτέρω έγγραφο²⁹.

Λίγους μήνες αργότερα, ή ένοπλη σύγκρουση Βρετανών και Κυβέρνησης Παπανδρέου απ’ τή μιὰ και του ΕΑΜ- ΕΛΑΣ απ’ τήν άλλη πλευρά, τὸ Δεκέμβριο του 1944, είχε όρισμένες επιπτώσεις στην κυπριακή σκηνή που δημιούργησαν έλπίδες στη βρετανική διοίκηση ότι τὸ ένωτικό κίνημα θά έχανε τή δυναμική του. Όπως ανέφερε ό εκτελών χρέη κυβερνήτη τής Κύπρου, τὸν Ίανουάριο του 1945³⁰, τούς τελευταίους μήνες του 1944, μέ πρωτοβουλία του υπό κομμουνιστικό έλεγχο “Ανορθωτικού Κόμματος Έργαζομένου Λαού”, είχε σχεδόν σχηματιστεί παγκομματικό μέτωπο, υπό τήν ήγεσία του Τοποτηρητή του αρχιεπισκοπικού θρόνου. Στο μέτωπο αυτό που είχε σκοπό νά απαιτήσει τήν ένωση, τὸ Έθνικό Κόμμα, εκφραστής των μορφωμένων και εύπορων κοινωνικών στρωμάτων, δέν μπορούσε παρά νά συμμετάσχει. Όταν όμως ξέσπασε ή σύγκρουση στην Αθήνα, τὸ Έθνικό Κόμμα αρνήθηκε τή συμμετοχή του και έγινε επιφυλακτικό έναντι του ένδεχόμενου τής ένωσης. Εκτίμηση του συντάκτη τής έκθεσης ήταν ότι θά παρέμενε επιφυλακτικό για όσο διάστημα τὸ ΕΑΜ διατηρούσε επιρροή στην ελληνική πολιτική. Η ένωση, σύμφωνα πάντοτε μέ τὸ συντάκτη τής έκθεσης, δέν ήταν πλέον ιδιαίτερα έλκυστική για τήν πλειονότητα των κατοίκων. Οί τάσεις αυτές συνοδεύμενες από τήν προσπάθεια τής βρετανικής διοίκησης στους τομείς τής υποδομής και τής άρδευσης, τής υγειονομικής περίθαλψης και τής βελτίωσης του δικτύου διανομής τής αγροτικής παραγωγής, δημιούργησαν στον Αναπληρωτή Κυβερνήτη τήν έλπίδα, ότι τὸ ένωτικό ρεύμα θά καμπτόταν τελικά πρὸς όφελος ενός άμιγῶς αγροτικού κόμματος.

Στις 12 Μαρτίου 1945 τὸ Υπουργείο Αποικιών ζητούσε από τὸ Υπουργείο Έξωτερικών τή διατύπωση μιᾶς δήλωσης μέ τήν όποία θά γινόταν σαφές ότι ή Βρετανία δέν επρόκειτο νά αποχωρήσει από τήν Κύπρο, ώστε νά δοθεῖ τέλος στην προσδοκία τής ένωσης μέ τήν Ελλάδα και νά μπορέσει ή αποικιακή κυβέρνηση νά εφαρμόσει άπερίσπαστη τὸ πρόγραμμά της που απέβλεπε στη σταδιακή έξουδετέρωση του έθνικισμού των Έλληνοκυπρίων μέσω τής βελτίωσης του βιοτικού τους επιπέδου. Ο Lasky του Southern Department έθετε δύο έρωτήματα σέ σχέση μέ τὸ αίτημα αυτό³¹:

1. Κατά πόσο ή Βρετανική Κυβέρνηση εξέταζε τὸ ένδεχόμενο τής ένωσης τής Κύπρου μέ τήν Ελλάδα.

29. C.O. πρὸς F.O., 30 Αὐγούστου 1944, F.O. 371/43755, R 13582.

30. The Acting Governor πρὸς Colonial Office, 9 Ίανουαρίου 1945, F.O. 371/48360, R 4956.

31. Lasky, πρακτικό, 18 Μαρτίου 1945, ό.π.

2. Ποιές θα ήταν οι επιπτώσεις μιας αρνητικής δήλωσης στην εσωτερική πολιτική κατάσταση της Ελλάδας.

Διατηρούσε επιφυλάξεις για το κατά πόσο μπορούσε να δοθεί απάντηση στο πρώτο ερώτημα, αφού το μελλοντικό καθεστώς της Κύπρου δεν είχε αποφασιστεί. Ως προς το δεύτερο, πίστευε ότι μια τέτοια δήλωση θα αποτελούσε προσβολή για τους Έλληνες, διότι τα προηγούμενα χρόνια είχαν αποφύγει να ανακινήσουν το ζήτημα μετά από αίτημα των Βρετανών.

Στις 9 Απριλίου το Foreign Office πρότεινε την παραπομπή του ζητήματος στο War Cabinet, πρόταση που βασιζόταν στην απόφαση του τελευταίου της 2ας Ιουνίου 1941, με την οποία οριζόταν ότι το θέμα θα εξεταζόταν μετά το τέλος του πολέμου³².

Η διαφαινόμενη τάση του Foreign Office να θέσει υπό συζήτηση το μέλλον της Κύπρου ως βρετανικής κτήσης προκάλεσε την αντίδραση του Colonial Office αλλά και του Βρετανικού Γενικού Επιτελείου (Joint Chiefs of Staff). Αξιοσημείωτο δέ είναι ότι η διαφορά αυτή των αντιλήψεων μεταξύ των υπηρεσιών δεν επηρεάστηκε από την πολιτική μεταβολή που συντελέστηκε στη Βρετανία τον Ιούλιο του 1945, με την εκλογική νίκη των Εργατικών.

Το Βρετανικό Γενικό Επιτελείο, μετά από αίτημα του Υπουργού των Αποικιών George Hall, συνέταξε μια έκθεση σχετικά με το μέλλον της Κύπρου υπό το πρίσμα των στρατιωτικών αναγκών. Σ' αυτήν σημειώνονταν τα εξής³³:

1. Η Κύπρος αποτελούσε τη μόνη κτήση του στέμματος στη Μέση Ανατολή. Ήταν συνεπώς δυνατό να χρησιμοποιηθεί για στρατιωτικούς σκοπούς, χωρίς εμπόδια προκύπτοντα από την ισχύ διεθνών συνθηκών.

2. Από την άποψη της στρατιωτικής υποδομής ή κατάσταση δεν ήταν ικανοποιητική, καθώς στο νησί υπήρχαν μόνο δύο αεροδρόμια στην κατάσταση που προέβλεπαν οι αποδεκτές διεθνείς προδιαγραφές και ένα μικρό λιμάνι, στην Αμμόχωστο, το οποίο μπορούσε να εξυπηρετήσει ένα μεγάλο πλοίο επιφανείας και τέσσερα αντιτορπιλικά. Η ανάπτυξη της υποδομής αυτής απαιτούσε σημαντικές δαπάνες, το ύψος των οποίων δεν διευκρινιζόταν. Εκτός αυτού, από το γεγονός ότι ο πληθυσμός του νησιού δεν ξεπερνούσε τις 400 χιλιάδες και η παραγωγική ικανότητα ήταν περιορισμένη, η ανάπτυξη στρατιωτικής υποδομής θα δημιουργούσε μεγάλα προβλήματα εφοδιασμού σε τρόφιμα, καύσιμα, όπλισμό κ.ά.

3. Ως ανταγωνιστής της Βρετανίας στην περιοχή αναγνωριζόταν η Σοβιετική Ένωση. Η απειλή για τις πηγές πετρελαίου του Ιράν και του Ιράκ και τις βρετανικές βάσεις στην Αίγυπτο και την Παλαιστίνη μπορούσε να προέλθει από την Κασπία, τη Μαύρη Θάλασσα και το Αίγαίο. Συνεπώς, η Κύπρος μπο-

32. F.O. προς C.O., 9 Απριλίου 1945, *δ.π.*

33. 2 Σεπτεμβρίου 1945, R 15212, *δ.π.*

ροῦσε νὰ χρησιμοποιηθεῖ σὲ κάποιο βαθμὸ γιὰ νὰ καλύψει τὶς βρετανικὲς στρατιωτικὲς ἀνάγκες. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ προτιμότερη γιὰ τοὺς Βρετανοὺς στρατιωτικούς ἦταν ἡ Συρία. Διεθνεῖς δεσμεύσεις ὅμως ἐπέβαλαν ἤδη τὴν ἀποχώρηση τοῦ βρετανικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὴ χώρα αὐτή.

4. Ἡ Κύπρος μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθεῖ, ὥστε νὰ διατηρηθεῖ κάποιο εἶδος ἐλέγχου τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ νὰ καθυστερήσει ἡ προέλαση τοῦ εἰσβολέα, ὁ ὁποῖος θὰ εἶχε ἤδη ἀνατρέψει τὴν ἄμυνα τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Συρίας καὶ θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ συνεχίσει τὴν προέλασή του νότια καὶ δυτικά. Μποροῦσε ἐπίσης νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὡς βάση ραντάρ γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Παλαιστίνης.

5. Οἱ συντάκτες τοῦ ἐγγράφου θεωροῦσαν ὅμως μειονέκτημα τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Κύπρος ἀπεῖχε μόνο 70 μίλια ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Συρίας καὶ συνεπῶς ἦταν εὐάλωτη σὲ ἀεροπορικὸ βομβαρδισμό ἢ ἐπίθεση μὲ πυραύλους μακροῦ βεληνεκοῦς. Ἄρα ἦταν ἀκατάλληλη ὡς βάση μεγάλης στρατιωτικῆς δύναμης καὶ ταυτόχρονα θὰ μείωνε τὴν εὐελιξία τοῦ γενικότερου στρατιωτικοῦ σχεδιασμοῦ, καθὼς θὰ καθήλωνε μιὰ τέτοια μεγάλη δύναμη στὴν ἄμυνα ἐνὸς νησιοῦ.

6. Παρὰ τὴ μικρὴ γεωγραφικὴ τῆς ἀξία, οἱ στρατιωτικοὶ θεωροῦσαν ὅτι ὁ ἔλεγχος τοῦ νησιοῦ ἦταν ἀναγκαῖος, γιατί ἐκτιμοῦσαν ὅτι, ἀκόμα καὶ ἂν παρῶντο σὲ φιλικὴ χώρα, ἡ ἐδαφικὴ τὸν ἀκεραιότητα δὲν μποροῦσε νὰ ἐξασφαλιστεῖ καὶ ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος νὰ περιέλθει ἐπὶ τὸν ἔλεγχο ἐχθρικῆς δύναμης. Μὲ δεδομένο ὅτι στὴ συγκυρία τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1945 τὸ ἐνδεχόμενο Βρετανικῆς ἀποχώρησης ἀπὸ τὴν Κύπρο συνδυαζόταν μὲ τὴν ἔνωσή της μὲ τὴν Ἑλλάδα, εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ κίνδυνος γιὰ τὴν ἐδαφικὴ ἀκεραιότητα τῆς Κύπρου ἀπὸ τὴ βρετανικὴ ὀπτική, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενο στρατιωτικῆς κατάρληψης, ἀφοροῦσε καὶ τὴν πιθανότητα ἐπικράτησης στὴν Ἑλλάδα τῶν κομμουνιστῶν καὶ τὴ συνεπαγόμενη ἐκλειψη τῆς βρετανικῆς ἐπιρροῆς στὴ χώρα αὐτή.

7. Οἱ συντάκτες τῆς ἐκθεσης δὲν θεωροῦσαν κατάλληλη τὴν Κύπρο γιὰ ἔδρα τῆς Imperial Strategic Reserve. Μποροῦσε ὅμως, σὲ περίπτωσι ἀναταραχῆς στὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Παλαιστίνη, νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὡς ἐναλλακτικὴ ἀεροπορικὴ ὁδὸς γιὰ τὴν Ἰνδία συνδέοντας τὴ Μάλτα καὶ τὸ Ἰράκ. Τέλος, ἐκτιμοῦσαν ὅτι σὲ εἰρηνικὴ περίοδο ἡ κατοχὴ τῆς Κύπρου ἐπέτρεπε τὴν ἄσκηση κάποιου εἶδους ἐλέγχου τῆς ναυσιπλοΐας στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο.

Ἀνακεφαλαιώνοντας, χαρακτήριζαν ἐπιθυμητὴ ἀπὸ στρατιωτικὴ ἄποψη τὴ διατήρηση τῆς Κύπρου γιὰ τέσσερις λόγους:

1. Γιὰ νὰ μὴν περιέλθει ὑπὸ ἐχθρικὸ ἔλεγχο.
2. Γιατί σὲ περίπτωσι πολέμου ἦταν στρατηγικὰ τοποθετημένη, ὥστε νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

3. Γιατί σέ ειρηνική περίοδο συνιστούσε χρήσιμο σταθμό στην αεροπορική διαδρομή για την Ίνδία και επέτρεπε κάποιο έλεγχο της ναυσιπλοΐας στην Ανατολική Μεσόγειο.

4. Ήταν ο μόνος έδαφικός χώρος της Μέσης Ανατολής όπου η Βρετανία μπορούσε να λάβει τα μέτρα που έκρινε σκόπιμα χωρίς τους περιορισμούς των διεθνών συνθηκών.

Όπως προκύπτει από την επιχειρηματολογία του έγγραφου, η Κύπρος είχε περιορισμένη στρατηγική αξία για τη Βρετανία. Το Βρετανικό Έπιτελείο τασσόταν υπέρ της διατήρησής της για να αποτρέψει την ύπαγωγή της σε έχθρικό έλεγχο, αλλά και γιατί επιθυμούσε να διαθέτει ένα ασφαλές καταφύγιο εν όψει της απειλούμενης αναδίπλωσης της Βρετανίας από τα ερείσματά της στη Μέση Ανατολή³⁴.

Το Colonial Office αντίστοιχα, διακατεχόταν από την πεποίθηση ότι έπρεπε να ακολουθήσει πολιτική υπεράσπισης των κτήσεων της Αυτοκρατορίας. Το γεγονός ότι διαφαινόταν η αδυναμία της Βρετανίας δεν σήμαινε ότι η αναδίπλωση έπρεπε να είναι γενική και πλήρης.

Έτσι, ο Υπουργός των Αποικιών George Hall απευθυνόμενος στον Υπουργό Έξωτερικών Ernest Bevin³⁵, δήλωνε ότι ήταν ενοχλημένος από την πιθανολογούμενη παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα. Εκτιμούσε ότι κάτι τέτοιο θα ήταν απαράδεκτο για την κοινή γνώμη της Βρετανίας, η οποία δεν θα ενέκρινε την άσκολη παράδοση ενός τμήματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας σε μία κυβέρνηση όπως αυτή των Αθηνών, ή επιβίωση της οποίας ήταν επισφαλής. Θεωρούσε ότι η προσάρτηση της Δωδεκανήσου αποτελούσε πλήρη αποζημίωση για τις υπηρεσίες που είχε προσφέρει η Ελλάδα στον πόλεμο. Σημείωνε τέλος με έμφαση ότι η ένδεχόμενη παραχώρηση της Κύπρου θα ύπονόμευε τη βρετανική αξιοπιστία, αφού θα αποτελούσε απόδειξη της έλλειψης θέλησης για τη διατήρηση του ελέγχου των περιοχών υπό καθεστώς έντολης, ύπονόωντας την Παλαιστίνη.

Ο Bevin στην απάντησή του³⁶ σημείωνε ότι, αν και δεν είχε πεισθεί από την επιχειρηματολογία του συναδέλφου του και από το έγγραφο του Γενικού Έπιτελείου, παρέπεμπε ουσιαστικά το θέμα στις καλένδες, αναβάλλοντας όποια δήποτε συζήτησή του μετά τη διευθέτηση του Δωδεκανησιακού Ζητήματος.

Οί αντιδράσεις που υπήρχαν ήταν βέβαια γνωστές στον Βρετανό Υπουργό Έξωτερικών, όταν συνάντησε στο Λονδίνο τον Αντιβασιλέα της Ελλάδας

34. Για τη βρετανική πολιτική στη Μέση Ανατολή μετά το 1945 βλ. D. Sanders, *Losing an Empire Finding a Role. British Foreign Policy since 1945*, εκδ. Macmillan, Λονδίνο 1990, κεφάλαιο 3.

35. Hall προς Bevin, 18 Σεπτεμβρίου 1945, F.O. 371/48360, R 16295.

36. Bevin προς Hall, 21 Σεπτεμβρίου 1945, δ.π.

Ἀρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, στὶς 17 Σεπτεμβρίου. Ὃταν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συζήτησής τους ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ ἔθεσε τὸ θέμα, ὁ Bevin ἀρνήθηκε καὶ νὰ τὸ συζητήσει. Ὁ Δαμασκηνὸς πίστευε ὅτι ἡ Βρετανία ἔπρεπε νὰ κινηθεῖ γρήγορα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἑνώσεως προκειμένου νὰ ἀποκτήσει ἠθικὸ πλεονέκτημα. Θὰ ἦταν ἐξάλλου σκόπιμο γιὰ τὸν ἴδιο νὰ ὑποστηριχθεῖ ἐμπράκτως ἀπὸ τοὺς Βρετανούς καὶ νὰ μὴν ἐπιστρέψει στὴν Ἑλλάδα μὲ ἄδεια χέρια. Ὁ Βρετανὸς Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν ἀπάντησε ὅτι ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν ὑπόψη καὶ οἱ στρατηγικὲς διαστάσεις τοῦ προβλήματος καὶ νὰ μὴν θεωρεῖται τὸ Κυπριακὸ ἀποκλειστικὰ θέμα διμεροῦς φιλίας. Ἡ συζήτηση πῆρε δυσάρεστη τροπὴ, ὅταν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὑπονόησε ὅτι ἡ μὴ ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματός του πιθανὸν νὰ καθιστοῦσε ἀδύνατη τὴν παραμονή του στὴν Ἀντιβασιλεία. Ὁ ὑπαινιγμὸς προκάλεσε τὴν ὀργή τοῦ Bevin καὶ τὴν ἐπεξήγηση ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὅτι δὲν ἐννοοῦσε παραίτηση. Τελικὰ συμφωνήθηκε νὰ δηλώσει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὅτι ἔθεσε μὲν τὸ θέμα, χωρὶς ὅμως νὰ ζητήσει ἄμεση ἀπάντηση ἐκ μέρους τῆς Βρετανικῆς Κυβέρνησης. Ἀποδεικνυόταν ἔτσι ἡ ἀδυναμία τῶν Ἀθηνῶν, μὲ δεδομένη τὴν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάσταση καὶ τὴν ἐξάρτηση τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων ἀπὸ τὸ Λονδίνο, νὰ ἀσκήσει πίεση γιὰ τὴν ἑνωσὴ³⁷.

Τὸ Colonial Office ἐξακολούθησε ὁμῶς νὰ πιέζει τὸ Foreign Office προκειμένου νὰ ἐπιβάλλει τὴ δική του γραμμὴ στὸ Κυπριακὸ. Τὸ Δεκέμβριο, μετὰ ἀπὸ πίεση τῆς πρώτης υπηρεσίας πρὸς τὴ δεύτερη, δόθηκαν ὁδηγίες στὸν Πρεσβευτὴ τῆς Βρετανίας στὴν Ἀθήνα, νὰ ὑποδείξει στὸν Ἀντιβασιλέα τὴν ἀποχὴ ἀπὸ λόγους ποὺ ἐνθάρρυναν τοὺς Ἑλληνοκύπριους ὡς πρὸς τὶς πιθανότητες ἀποδοχῆς τοῦ αἰτήματος τῆς ἑνώσεως ἀπὸ τὴ Βρετανία³⁸. Παράλληλα ὅμως, τὸ Βρετανικὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ἀποφάσισε ὅπως στὸ διάβημα αὐτὸ διευκρινιστεῖ ὅτι τὸ ζήτημα ἦταν κλειστὸ “πρὸς τὸ παρὸν” καὶ τοῦτο σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ μὴν ἀποσταθεροποιηθεῖ ἡ κυβέρνησις τῶν κομμάτων τοῦ Κέντρου ὑπὸ τὸ Σοφούλη³⁹.

Τὸ 1946 ἀπετέλεσε τὸ κρίσιμο ἔτος γιὰ τὴν τελικὴ ἔκβαση τῆς διαμάχης μεταξὺ τῶν βρετανικῶν ὑπηρεσιῶν.

Στὶς 15 Ἰανουαρίου, ὁ Hall ἔθεσε καὶ πάλι τὸ ζήτημα στὸν Bevin⁴⁰. Σημεί-

37. Bevin πρὸς Caccia, 17 Σεπτεμβρίου 1945, R 15992, ὁ.π.

38. Sargent (F.O.) πρὸς Dawe (C.O.), 21 Δεκεμβρίου 1945, R 20973, ὁ.π.

39. Lasky, πρακτικὸ, 30 Νοεμβρίου 1945, Bevin πρὸς Hall, 4 Δεκεμβρίου 1945, R 20301, C.O. πρὸς F.O., 13 Δεκεμβρίου 1945, R 20975, F.O. πρὸς Ἀθήνα, 21 Δεκεμβρίου 1945, R 20973, ὁ.π. Γιὰ τὴ βρετανικὴ πολιτικὴ στὴν Ἑλλάδα στὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου βλ. H. Richter, *British intervention in Greece. From Varkiza to civil war, February 1945 to August 1946*, Merlin Press, Λονδίνο 1985 καὶ G. M. Alexander, *The Prelude to the Truman Doctrine. British Policy in Greece 1944- 1947*, Clarendon Press, Ὁξφόρδη 1982.

40. Hall πρὸς Bevin, 15 Ἰανουαρίου 1946, F.O. 371/58760, R 1024.

ωνε ότι ή ένωτική δραστηριότητα είχε σοβαρές συνέπειες για την άποικιακή διοίκηση. Με την άβεβαιότητα που επικρατούσε ήταν αδύνατο να εκτελεστούν τα αναπτυξιακά σχέδια. Έκτός αυτού υπήρχε πιθανότητα κατάρρευσης της άποικιακής κυβέρνησης λόγω της δυσμενούς επίδρασης της άβεβαιότητας στο διοικητικό προσωπικό. Στη συνέχεια προχωρούσε σε ανασκόπηση των θέσεών του για την ουσία του προβλήματος:

1. Η Κύπρος δέν ανήκε γεωγραφικά στον έλληνικό χώρο.

2. Η Ελλάδα ήταν μια Ανατολικομεσογειακή χώρα που ποτέ στο παρελθόν δέν κατείχε την Κύπρο, σέ αντιδιαστολή προφανώς με την Τουρκία.

Έπρόκειτο για έπιστράτευση δύο κριτηρίων, του γεωγραφικού και του ιστορικού - πολιτικού, προκειμένου να εξουδετερωθεί ή επίκληση του έθνικού που παρέπεμπε με τή σειρά του στην άρχή της αυτοδιάθεσης.

3. Τα βρετανικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή επέβαλαν τή διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας.

4. Έπρεπε επίσης να ληφθούν υπόψη οί γνωστές απόψεις του Γενικού Έπιτελείου.

Τέλος, αν οί Βρετανοί αποχωρούσαν από τό νησί, οί βιοτικές συνθήκες των Κυπρίων θα χειροτέρευαν και θα εγκαταλείπονταν οί μουσουλμάνοι φίλοι της Βρετανίας.

Ο Bevin απάντησε στις 21 Ιανουαρίου⁴¹ ακολουθώντας παρελκυστική τακτική. Δήλωνε ότι δέν είχε καταλήξει σε οριστικές αποφάσεις. Πίστευε ότι το ζήτημα έπρεπε να τεθεί στο ύπουργικό συμβούλιο. Προτιμούσε όμως να αναβληθεί ή εξέτασή του έως τις 31 Μαρτίου, όποτε θα διεξάγονταν οί εκλογές στην Ελλάδα.

Ο Έπουργός των Άποικιών επανήλθε στις άρχές Άπριλίου, άμέσως μετά τή διεξαγωγή των έλληνικών εκλογών, παρουσιάζοντας σχέδιο ύπομνήματος βασισμένο στις γνωστές απόψεις της ύπηρεσίας του. Ο Williams του Foreign Office εκτιμούσε ότι μια δήλωση διατήρησης της βρετανικής κυριαρχίας θα προκαλούσε ζημιά στις άγγλοελληνικές σχέσεις, ιδίως τή στιγμή κατά την όποία οί Έλληνες δέν είχαν εξασφαλίσει ακόμα τή Δωδεκάνησο. Πίστευε όμως ότι, άφοϋ οί στρατιωτικοί είχαν οριστικοποιήσει τις απόψεις τους, δέν θα ήταν εύκολο στο Έπουργείο Έξωτερικών να εξακολουθήσει να άρνεϊται τή συγκατάθεσή του⁴². Ο Bevin δήλωσε όμως στον Hall ότι δέν επιθυμούσε να ληφθεί άπόφαση όσο έκκρεμοϋσε τό Δωδεκανησιακό⁴³.

Ο Hall επανήλθε για μία ακόμα φορά, στις 3 Ιουλίου, άμέσως μετά την επίλυση του Δωδεκανησιακού Ζητήματος⁴⁴. Άνέφερε ότι οί κομμουνιστές είχαν

41. Bevin προς Hall, 21 Ιανουαρίου 1946, δ.π.

42. Williams, πρακτικό, 9 Άπριλίου 1946, R 6217, δ.π.

43. Bevin προς Hall, 18 Άπριλίου 1946, δ.π.

44. Hall προς Bevin, 3 Ιουλίου 1946, R 10345, δ.π. Για τή ρύθμιση του Δωδεκανησιακού

ἐπικρατήσει στις δημοτικές ἐκλογές. Ἐάν ἡ δήλωση ἐπιβεβαιώσης τῆς βρετανικῆς κυριαρχίας δὲν γινόταν, ἡ Κύπρος θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν ἐπιρροή τους. Στὸ σχέδιο δήλωσης ποὺ ὑπέβαλε γινόταν λόγος καὶ γιὰ τὴ σύγκληση συμβουλευτικῆς συνέλευσης, “ὅσο δυνατόν” ἀντιπροσωπευτικῆς, ἡ ὁποία θὰ ἐξέταζε τὸ συνταγματικὸ θέμα, τῆς σύστασης νομοθετικοῦ σώματος συμπεριλαμβανομένης. Ἐπρόκειτο γιὰ τὴν πολιτικὴ περιορισμένης αὐτοκυβέρνησης, ἡ ὁποία προτάθηκε στοὺς Κυπρίους τὸν ἐπόμενο χρόνο, χωρὶς νὰ γίνει ἀποδεκτὴ⁴⁵. Ἀκόμα ὑποσχόταν τὴν ἑναρξὴ ἑνὸς δεκαετοῦς προγράμματος ἀνάπτυξης τοῦ νησιοῦ. Ὁ Ὑπουργὸς Ἀποικιῶν θὰ ζητοῦσε τὴν ἔγκριση τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου παρὰ τὴν ἀπουσία τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν στὸ Παρίσι.

Στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν προετοιμάστηκε ἡ ἀντίδραση τῆς ὑπηρεσίας στὸ διάβημα τοῦ Hall. Κατ’ ἀρχὴν ἔπρεπε νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι:

1. Δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρξει δήλωση γιὰ τὴν Κύπρο πρὶν ἀπὸ τὸ συνέδριο εἰρήνης.

2. Ἐάν ἡ δήλωση γινόταν, θὰ ἀποτελοῦσε προσβολὴ κατὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδας Κωνσταντίνου Τσαλδάρη ποὺ ἐπισκεπτόταν ἐκεῖνες τὶς μέρες τὸ Λονδίνο.

Ἐάν αὐτὰ δὲν ἀρκοῦσαν, τότε θὰ ἐισαγογγόταν ὅτι οὕτως:

1. Ἡ διατήρηση τῆς Κύπρου θὰ ἀντέφρασκε μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Βρετανικῆς Κοινοπολιτείας ὡς ἐλευθερῆς ἑνώσεως λαῶν. Οἱ Κύπριοι ἔδιναν τὴν ἐντύπωση ὅτι, ἀν’ εἶχαν ἐπιλογή, θὰ τὴν ἐγκατέλειπαν. Ἄν αὐτὸ ἀμφισβητεῖτο, ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσει δημοψήφισμα.

2. Ἡ ἐμμονὴ στὴ διατήρηση τῆς Κύπρου θὰ ἀδυνατίζε τὴ βρετανικὴ θέση στὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ ἐνίσχυε τὴν κομμουνιστικὴ προπαγάνδα.

3. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἦταν ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν ὑπεράσπιση τῆς ἐθνικῆς ἀρχῆς ἐκ μέρους τῶν Βρετανῶν σὲ ἄλλες περιπτώσεις.

4. Στὴν περίπτωση ἑνώσεως τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Βρετανία μποροῦσε εὐκόλα νὰ ἐξασφαλίσει βάσεις καὶ τὴν ἐγγύηση ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ παρχωρηθοῦν διευκολύνσεις, σὲ ἄλλες χῶρες. Τελικὰ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν δὲν χρειάστηκε νὰ ἀναπτύξει τὰ οὐσιαστικὰ ἐπιχειρήματά του. Ὁ Bevin πάντως χαρακτήρισε τὶς θέσεις αὐτὲς “ἐξαίρετες”⁴⁶. Τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο εἶχε ἀποφασίσει στὶς 8 Ἰουλίου νὰ μὴ γίνει καμία δήλωση λόγω τῆς ἐπίσκεψης Τσαλδάρη στὸ Λονδίνο καὶ τῆς ἐπικείμενης συνδιάσκεψης εἰρήνης⁴⁷.

βλ. Β. Κόντη, *Ἡ Ἀγγλοαμερικανικὴ πολιτικὴ καὶ τὸ Ἑλληνικὸ πρόβλημα, 1945-1949*, Παράτηρητής, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 163.

45. Γ. Γιαννουλόπουλου, *Ὁ μεταπολεμικὸς κόσμος. Ἑλληνικὴ καὶ Εὐρωπαϊκὴ Ἱστορία*, Παπαζήσης, Ἀθήνα 1992, σσ. 328-329.

46. F.O 371/58760, R 10250.

47. Cabinet Minutes, 8 Ἰουλίου 1946, R 10345, δ.π.

Τò ζήτημα λύθηκε τελικά με τὴν ἐπικράτηση τῶν ἀπόψεων τοῦ Ὑπουργείου Ἀποικιῶν τὸ φθινόπωρο ποὺ ἀκολούθησε. Σὲ συνάντηση στελεχῶν τῶν δύο ὑπουργείων, στίς 12 Σεπτεμβρίου, ὁ Dawe τοῦ Ὑπουργείου Ἀποικιῶν ζήτησε νὰ ὑπάρξει ρητὴ ἀναφορὰ στὸ κείμενο τῆς δήλωσης γιὰ τὴν Κύπρο, γιὰ τὴ διατήρηση τῆς βρετανικῆς κυριαρχίας. Ἐὰν αὐτὸ δὲν γινόταν, θὰ σήμαινε ὅτι ἡ Βρετανία ἦταν ἑτοιμὴ νὰ ἀποχωρήσει καὶ ἀπὸ ἄλλες κτήσεις της⁴⁸. Ὁ Bevin ἐξακολουθοῦσε ὅμως νὰ διαφωνεῖ, διότι κάτι τέτοιο θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἀποδοκιμασία τοῦ Βασιλιᾶ τῆς Ἑλλάδας ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψει στὴ χώρα του. Ἡ Βρετανία ἀντιμετώπιζε ἐξάλλου δυσκολίες μετὰ τὴν προσφυγὴ τῆς Οὐκρανίας κατὰ τῆς Ἑλλάδας στὰ Ἡνωμένα Ἔθνη καὶ τὴν κρίση στὰ Δαρδανέλια⁴⁹. Ὅπως ἐξηγοῦσε καὶ προσωπικὰ στὸν Hall⁵⁰, ἡ δήλωση αὐτὴ θὰ ἐπέτρεπε στοὺς σοβιετικούς νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ Βρετανία ἐγκαθιστοῦσε στὴν Κύπρο βάσεις γιὰ νὰ ἐπιτεθεῖ στὴ Σοβιετικὴ Ἑνωση. Θὰ ἔμοιαζε ἐπίσης μὲ τιμωρία τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ψῆφο τους ὑπὲρ τοῦ Βασιλιᾶ στὸ δημοψήφισμα ποὺ εἶχε προηγηθεῖ. Ὁ Ὑπουργὸς Ἀποικιῶν ἔπρεπε νὰ ἀρκεστεῖ στὴν ἐξαγγελία τοῦ ἀναπτυξιακοῦ του προγράμματος, κατὰ τὴ διάρκεια μίας συνεδρίασης τοῦ Κοινοβουλίου.

Ὁ Hall στὴν ἀπάντησή του⁵¹ διαβεβαίωσε τὸν συνάδελφό του ὅτι κατανοοῦσε τὶς δυσκολίες του. Ἀποδεχόταν τὸ αἶτημά του, ἀλλὰ ζητοῦσε μὲ τὴ σειρά του βοήθεια σὲ δύο σημεία. Ἐὰν τὸν ρωτοῦσε κάποιο μέλος τοῦ Κοινοβουλίου γιὰ τὸ ζήτημα τῆς κυριαρχίας, κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο ὑποσχόταν ὅτι δὲν θὰ ἐπεδίωκε, πρότεινε νὰ ἀπαντήσει ὅτι ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνηση δὲν μελετοῦσε καμία μεταβολή.

2. Θὰ ἤθελε νὰ διαβεβαιώσει ἐμπιστευτικά τὸν Κυβερνήτη τοῦ νησιοῦ ὅτι μετὰ τὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν, τὸ καθεστῶς τῆς Κύπρου θὰ παρέμενε ἀμετάβλητο.

Ἡ ἀπάντηση τοῦ Bevin δόθηκε μέσω τοῦ ἰδιαίτερου γραμματέα του στίς 8 Ὀκτωβρίου καὶ ἦταν καταφατικὴ⁵². Δὲν εἶναι σαφές τί προκάλεσε τὴν ὑποχώρησή του. Εἶναι πιθανὸ νὰ ἐκτίμησε ὅτι δὲν εἶχε νόημα ἡ περαιτέρω ἀντίθεσή του στὴν κοινὴ θέση τοῦ Ὑπουργείου Ἀποικιῶν καὶ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου. Ἡ ἐπιστολή του τῆς 17ης Σεπτεμβρίου παρὰ τὸ ὅ,τι συνέχιζε ἐπιφανειακὰ τὴν παρελκυστικὴ τακτικὴ του, ἔδειχνε ὅτι στὴν πραγματικότητά ἀναζητοῦσε τὴν προσφορότερη στιγμὴ ἀπὸ ἄποψη διεθνoῦς συγκυρίας γιὰ τὴν ἀνακοίνωση τῆς

48. Warner, πρακτικό, 12 Σεπτεμβρίου 1946, F.O. 371 / 58761, R 13805.

49. Warner πρὸς Dawe, 12 Σεπτεμβρίου 1946 ὁ.π. Γιὰ τὴν κρίση στὰ Δαρδανέλια βλ. B. R. Kuniholm, *The Origins of the Cold War in the Near East. Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey and Greece*, Princeton University Press, 1980, σσ. 359-378.

50. Bevin πρὸς Hall, 17 Σεπτεμβρίου 1946, F.O. 371/58761, R 13805.

51. Hall πρὸς Bevin, 18 Σεπτεμβρίου 1946, R 14542, ὁ.π.

52. Πρακτικά, 15 Ἰανουαρίου 1947, R 18385, ὁ.π.

διατήρησης της Κύπρου από τη Βρετανία. Είναι επίσης πιθανό ότι η κλιμάκωση του έμφυλιου πολέμου στην Ελλάδα τον έπεισε ότι η πολιτική της ένωσης δεν ήταν έφικτη λόγω της ελληνικής πολιτικής άβεβαιότητας. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον Ιανουάριο του 1947 η τάση της πολιτικής του Βρετανικού Υπουργείου Έξωτερικων ήταν αντεστραμμένη σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν, ακόμα και στο ένδεχόμενο συμβολικής ελληνικής συμμετοχής στη διοίκηση του νησιού. Οποιαδήποτε διευθέτηση θα εξεταζόταν μετά την πλήρη αποσαφήνιση της πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα⁵³.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

53. Πρακτικά, 15 Ιανουαρίου 1947. R 18385, δ.π.

